

**ВЕЛИКА ЛИНГВОСТИЛИСТИЧКА СИНТЕЗА:
ОД СТИЛСКЕ ФИГУРЕ ДО СТИЛЕМА**
(Милош Ковачевић, *Стилистика и грамастика стилских
фигура*, IV издање, Београд: „Јасен”, 2015, 380 стр.)

Прошло је четврт века откако се појавила књига *Стилистика и грамастика стилских фигура* Милоша Ковачевића.¹ Постала неизоставни уџбеник филолошких студија, као и једна од најцитиранијих србистичких публикација. Прво издање је било иновација (1991), а четврто је увелико постало класично дело које обележава једну епоху србистике (2015). Веома је велики број аутора који су у претходних 25 година, ослањајући се на ову књигу, применили теоријско-методолошки концепт лингвостилистике у својим истраживањима.

Пред читаоцем је најобимнија анализа стилских фигура у србистички, при чему је свака фигура теоријски размотрена, објашњена и описана према два лингвостилистичка критеријума – *стилематичности* (језичка форма са одређеним типом одступања) и *стилођености* (ефекат својствен датој фигури). Ако погледамо „Индекс стилских фигура” (стр. 375–377), запазићемо 121 одредницу, од којих се већина односи на појединачне фигуре, док се мали број односи на групе фигура (*фигуре негације*; *фигуре понављања*; *фигуре у ужем смислу*). Наведен је велики број примера из различитих функционалних стилова, највише из жанрова књижевно-уметничког и публицистичког стила: у „Корпусном индексу имена” налази се 187 аутора (стр. 369–373). Књига се може посматрати као свеобухватна синтеза теоријских промишљања о феномену *фигуративности*, као и проблемима *стилематичности* и *стилођености* у језику уопште.

Ова публикација садржи следеће целине: (а) предговори сва четири издања (стр. 3–4; 5–6; 7; 9–15); (б) центални део чине 22 студије о стилским фигурама односно стилемима (стр. 17–358); (в) „Литетратура” (стр. 359–368); (г) „Корпусни индекси имена” (стр. 369–373); (д) „Индекс стилских фигура” (стр. 375–377).

Док су у претходним издањима обрађене *фигуре речи* (семанто-стилеми) и *фигуре конструкције* (синтаксостеми), четврто издање упо-

¹ Прво издање, под насловом *Грамастика и стилистика стилских фигура*, објављено је 1991. године. Од другог издања књига носи наслов *Стилистика и грамастика стилских фигура* (1993). Треће издање појавило се 1999. године.

тпуњено је описом *фиџура ѓрамајичкоѓ йлана језика* (морфостилеми). „Тиме је књига о стилским фигурама ‘прекорачила’ границу лексичких и синтаксичких јединица, укључујући у анализу ријетко анализиране грамаичке фигуре” (стр. 3).

У претходном издању објављено је 17 студија које се јављају и сада. Представићемо их укратко.

- (1) „Метафора” (стр. 14–32) – разматрају се форме метафоре (копулативна, апозитивна, хифенска, лексичка, генитивна форма). Предочавају се теорије посвећене фигуративности метафоре (поредбена, супститутивна, интеракцијска, катахрезичка теорија). Прецизирају се односи метафоре према персонификацији, прегнанцији, хипотипози и алегорији. Диференцира се метафора као механизам полисемије од метафоре као стилске фигуре.
- (2) „Метонимија и синегдоха” (стр. 33–58) – објашњавају се различити приступи метонимији (психолошки, логички, семиотички, лингвистички). Успоставља се дистинкција између метонимије и метафоре, као и између синегдохе и метонимије. Описују се (под)типови метонимије (просторна, временска, каузална, посесивна, партитивна), као и (под)типови синегдохе (именовање целине именом дела целине и обратно).
- (3) „Антономазија” (стр. 59–69) – прецизирају се диференцијалне црте антономазије према другим фигурама „преименовања”, као што су метонимија, синегдоха и перифраза. Описују се (под)типови антономазије (употреба онима у функцији апелатива и обратно).
- (4) „Фигуре хармоничног противуречја” (стр. 71–89) – испитују се фигуре које као структурну, семантичку или структурно-семантичку карактеристику подразумевају компоненту адверзативности: оксиморон, антитеза, антиметабола и парадокс. Показује се да је у спецификацију фигуре неопходно укључити и стилематички и стилогени аспект.
- (5) „Антонимија, градација и литота” (стр. 91–115) – анализа ових категорија превазилази оквир лингвостилистичког разматрања стилске фигуре: „пошто се литота најчешће остварује као употреба грамаички негиране умјесто лексички афирмативне јединице”, полази се од анализе градуалних антонима посматраних кроз међуоднос антонимије, градације и негације”. Показано је да негација представља инхерентно својство градуалних антонима. Укључивањем литоте у разматрање доказује се да имплицитној градуалности одговара експлицитна градација (изражена јединицама различитих нивоа).
- (6) „Градација” (стр. 117–123) – говори се о различитим критеријумима према којима се може класификовати градација (критеријум појачавања/смањивања квантитета или квалитета у јединицама градационог низа; критеријум типа језичких јединица које чине градациони низ).

- (7) „Кумулација” (стр. 125–134) – издвајају се четири типа фигура набрајања: синатроизам, набрајање са синсемантичним катафорским пилоном, набрајање са аутосемантичним катафорским пилоном, кумулација.
- (8) „Перифраза” (стр. 135–199) – објашњавају се везе између перифразе и других фигура (синегдоха, метонимија, метафора, еуфемизам, литота, антономазија, катахреза). Везе могу бити двојаке: друга фигура се реализује или као елеменат перифразе или се структурно поклапа са перифразом. Међутим, перифраза се увек реализује као синтаксичка конструкција, док се додирне фигуре могу остварити и појединачним речима. Објашњава се однос перифразе и фразеологизма, прилошких израза и декомпонованог глагола.
- (9) „Зеугма и ателаж” (стр. 201–213) – анализира се једна од најстилогенијих фигура. Изразита стилогеност зеугме запажа се у чињеници „да готово свака зеугмичка конструкција има статус афоризма или се по структурним и комуникативним вредностима приближава афористичком и/или паремиолошком исказу” (*Докази су поделили судије, а судије миши; Инџимности рађа презир и децу*).
- (10) „Елипса и силепса” (стр. 215–228) – значај овог разматрања огледа се не само у идентификацији елипсе као стилске фигуре, него и у осветљавању односа између граматичког и стилистичког плана језика. Разматра се однос граматичке и стилистичке норме према елиптичним конструкцијама уопште. Прецизира се разлика између три ступња изражајности елипсе, која се појављују код *поетске*, *ошћестилистичке* и *драматичке* елипсе (прва је најизражајнија, друга мање, а трећа је најмање изражајна елиптична конструкција).
- (11) „Тмеза и дијакопа” (стр. 229–239) – прво се анализира граматичка тмеза у српском стандардном језику (*ни за кога, ни за које благо; али: без икога, без икаквих средстава*). Затим, спецификује се стилистичка тмеза (дијакопа), а то је стилска фигура која нема упориште у граматичким правилима. У питању је „граматички несанкционисано разбијање неке ријечи на дијелове између којих се умеће нека друга ријеч или група ријечи” (*Ја у мирођојском стокоју чујем истину своју о Мирођоју! [...] О, миру! О, гоју! Само ја знам истину твоју!*).
- (12) „Хендијадис” (стр. 241–252) – описује се стилематички поступак на коме се заснива ова фигура: супституција синтагматске субординације синтагматском координацијом како би се изразио сложени појам (војска јунака са заставама → војска јунака и застава). Указује се да изразита стилогеност хендијадиса почива на синтаксички алогичном преобликовању зависне у независну синтагму, при чему је такво преобликовање омогућено имплицитним присуством значења и препознатљивошћу структуре зависне синтагме.
- (13) „Прегнанција у ауторској дидаскалији” (стр. 253–275) – циљ је да се скрене пажња на *репрезентологију*, синтаксичку поддисципли-

ну која се бави проблематиком међуодноса туђег говора и говора аутора. Анализира се ауторска компонента неауторског говора у којој се употребљава глагол са семантичком компонентом звуковног оглашавања. Фигура прегнанција настаје употребом: глагола афективног оглашавања човека (*јечати*), глагола звука који потиче од одређеног предмета или природне појаве (*фијукаати*), глагола животињског оглашавања (*блејати*).

- (14) „Нова стилска фигура – фигура супстантиватика” (стр. 277–294) – приказан је процес настајања фигуре (*домаћи иривредници и иривредници Руске Федерације* → *домаћи и иривредници Руске Федерације*). Реч је о координираној конструкцији састављеној од две супстантивне синагме, од којих је прва с конгруентним, а друга с неконгруентним атрибутом. Стварање стилема омогућено је употребом адјектива у супстантивној функцији (такав адјектив назива се *суйстиантиват*). Супстантиват се јавља као последица редукције надређеног члана именичких синтагми и синтаксичког правила да у координирану везу могу ступати једино хомофункционалне јединице.
- (15) „Стилске фигуре понављања и лингвистика текста” (стр. 295–219) – описују се текстуалне фигуре засноване на позиционо условљеним понављањима: анафора, епифора, симплоха, просаподоза, мезофора, анадиплоза, анаепифора, мезоанафора, мезоепифора, анамезофора, епимезофора. Од позиционо неусловљених понављања издваја се полиптотон. Говори се о позиционо условљеним и неусловљеним понављањима која се односе на семантички садржај (епанафора). Размотрене су фигуре везане за десцедентни ампликативни текст: регресија, дистрибуција и егземплум. Пажња се посвећује и фигурама које одражавају „текстуално оваплоћење смисаоног јединства општег и посебног, односно посебног и општег” (ентимем и епифонем).
- (16) „Стилске фигуре и лингвостилистика” (стр. 321–347) – разматрају се (под)типови синтаксостилема оформљених поступцима интензивирања, пермутације и осамостаљивања.
- (17) „Фигуративна анализа једне пјесме Саве Мркаља” (стр. 349–358) – ово је последња студија у књизи, а представља својеврсни закључни осврт којим се предочава како фигуре учествују у структури и у смислу књижевног текста.

Најновије издање доноси пет нових студија. Укратко ћемо представити њихов садржај.

- (1) „Фигуре негације” (стр. 105–115) – ова студија обрађује све фигуре код којих је негација нужна граматичка или семантичка компонента. То подразумева или употребу одричне синтаксичке структуре или негацију значења које је као примарно „наметнула” експлицирана синтаксичка конструкција. Дакле, негација се схвата двојачко: као структурно и као интерпретативно начело. Издвајају се фигуре: литота, иронија и подврсте ироније (сарказам, дијасирам, хариен-

тизам, мимеза, астеизам, акизам), претериција, адинатон, фигура порицања и тврђења, реторичко питање.

- (2) „Адинатон” (стр. 147–159) – адинатонским конструкцијама изражавају се значења готово свих одричних прилошких или заменичких универзалних квантификатора. Значења ‘никад’ и ‘нимало’ везана су за одређену форму: супстантивна синтагма с временском лексемом (‘никад’ = *на куково лешио*); зависна временска клауза (‘никад’ = *кад на врби роди жрожђе*); еквативна поредбена предикатска или непредикатска конструкција (‘нимало’ = *Интересује ме колико/као лањски снег*). Остала значења (‘никако’, ‘нико’, ‘ништа’, ‘нигде’) нису везана за одређену синтаксичку структуру, него се изражавају фразеолошким јединцама (*нама њих њара; девеша руја на свирали*).
- (3) „Еуфемизми и дисфемизми” (стр. 161–180) – у питању су денотативно подударне, а смисаоно различите јединице; односе се на исту појаву, коју различито представљају (еуфемизам – неутрално, ублажено; дисфемизам – негативно, непристојно). Разматрају се форме ових фигура (дисфемизам се изражава лексемом, а еуфемизам и лексемом и перифразом), као и ступњеви стилогености различитих еуфемистичких и дисфемистичких јединица.
- (4) „Таутологија и плеоназам” (стр. 181–199) – циљ је да се одреди јасна критеријална граница између стилистичке и „антистилистичке” употребе таутолошких и плеонастичких конструкција. Одређује се структурна диференцијална црта (субординирана синтагма као форма плеоназма; напоредна конструкција као форма таутологије) и тип одступања фигура (подређени члан значењски је садржан у надређеном члану код плеоназма; синтаксички низ хомофункционалних синонимних јединица код таутологије). Посматрано на ширем плану, ова студија је значајна јер одговара на питање: Како одредити границу између *стилске жрешке* и *стилске фигуре*?
- (5) „Морфостилистичке фигуре” (стр. 267–275) – указује се на важност проучавања стилистичког плана граматичких категорија. Разматрају се граматичке фигуре, које су у досадашњој србистици ретко истраживане. *Антијимерија* – заснива се на супституцији појединих врста речи. *Антијитиоза* – подразумева супституцију стандарднојезичких падежних облика нестандартним (дијалекатским). *Еналага* – базира се на супституцији облика једнине обликом множине код речи „отпорних” према множини, и обратно.

Садржај књиге отвара текст „Изазов реторичких фигура – предговор првом издању” (стр. 9–15), у коме се даје историјат *реторичке теорије стила* од античке реторике (*elocutio*) до структуралне поетике. Издвајају се три кључне епохе: антика као почетак, романтизам као завршетак и симболизам као подстицај обнове реторике. Двадесети век шездесетих година доноси обнову и научну афирмацију *реторике* као *теорије стилских фигура*, захваљујући француским структуралистички усмереним

теоретичарима књижевности (Р. Барт, Ж. Женет, Ц. Тодоров, Ж. Коен). Фигуре се више не посматрају као стилски украси, већ се истражују језички механизми грађења фигура. „У први план се ставља анализа њихове језичке структуре; тек описом фигуре као језичког феномена отвара се могућност објашњења фигуре као поетског феномена” (стр. 11).

Реторичари из Лијежа (Ж. Дибоа и сарадници) приступају лингвистичком преиспитивању феномена фигуративности. Језичким анализама утврђено је да принцип одстиујања, као реторички темељ фигуративности, подразумева својеврсни регуларитет, тј. одређена правила (стр. 11). Међутим, теорија Лијежана није спецификовала услове под којима одређени језички израз добија фигуративну вредност, тј. остало је нерешено питање опозиције *фигуративно* : *нефигуративно*. Ово питање у центар свог интересовања ставља савремена лингвистичка теорија, на којој се темељи књига *Стилистика и драматика стилских фигура* Милоша Ковачевића.

Да закључимо. – Четврто издање књиге *Стилистика и драматика стилских фигура* Милоша Ковачевића доноси најобимнију анализу стилских фигура у србистици. Ова публикација представља и најпотпунију синтезу теоријских промишљања о феномену *фигуративности*, као и проблемима *стилематичности* и *стиложености* у језику уопште.

Данас када се срећемо са четвртим издањем *Стилистике и драматике стилских фигура*, није потребно доказивати научну оправданост питања: „А чему познавање стилских фигура и/или стилема?” (стр. 294). Стилске фигуре и стилеми нису „власништво” писаца, већ свих говорних представника једног језика у различитим делатностима. Представљају механизам самог језика, као својеврсне језичке универзалије. Део су и *знања језика* и *знања о језику*. Зато изучавање стилских фигура и/или стилема представља основу непрестаног откривања изражајног богатства језика, као и саставни део унапређивања лингвистике.

Примљен 31. августа 2016. године
Прихваћен 9. децембра 2016. године